

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ І СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП В УПРАВЛІННІ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Ефективність роботи районних слідчих підрозділів по розкриттю і розслідуванню злочинів значною мірою залежить від використання групового (бригадного) методу розслідування.

На рівні районних слідчих підрозділів цей метод використовується в декількох аспектах: при розслідуванні злочинів групою слідчих; коли розслідування злочинів здійснюється слідчо-оперативною групою; і при участі слідчих районної ланки в слідчо-оперативних групах, створюваних на рівні міських і обласних УМВС, слідчого управління МВС України.

Правові підстави розслідування злочинів групою слідчих частково регламентовані кримінально-процесуальним законодавством. У діючому КПК України про провадження розслідування групою слідчих згадується в ч. 1 ст. 114¹ – «начальник слідчого відділу має право ... доручати розслідування декільком слідчим» і в ч. 1 ст. 119 – «якщо розслідування особливо складної справи доручається декільком слідчим, про це вказується в постанові про порушення кримінальної справи, про що виноситься окрема постановою». У пункті 1 Указу Президента України від 27 серпня 1994 р. «Питання посилення боротьби з корупцією й іншими злочинами в сфері економіки» передбачена необхідність «підтримувати ініціативу Генеральної прокуратури, МВС України і СБ України про утворення ними у встановленому законом порядку спільних слідчо-оперативних груп по розслідуванню особливо небезпечних злочинів проти особистості, у сфері економіки, зокрема, у кредитно-фінансовій і банківській системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, торгівлі, на транспорті, а так само скоєних посадовими особами в складі організованих груп злочинців».

У юридичній літературі вживаються два терміни «бригада» чи «група» слідчих. Термін «група», тобто сукупність людей, об'єднаних спільністю інтересів, професій, діяльності [1.с.159]. Термін «бригада» (франц. brigade) – колектив працівників однакової або різних професій (спеціальностей), які спільно виконують єдине виробниче завдання на одному або кількох робочих місцях [1.с.46]. На мій погляд, термін «група» є більш точним.

Як відомо, груповий метод застосовується при розслідуванні особливо складних кримінальних справ. У законі не говориться про те, які кримінальні справи можна віднести до даної категорії, а практикою визначені наступні критерії – особливо складним можна визнати справу, коли виникає необхідність:

- одночасно перевірити кілька версій про обставини злочину і осіб, що його вчинили;
- одночасно досліджувати значну кількість епізодів або засобів здійснення злочину;
- дослідження багатьох взаємозалежних діянь, скоєних на різних об'єктах, у різних населених пунктах;

– виявити всіх співучасників злочинної діяльності і притягти до відповідальності велику групу обвинувачуваних [2, с. 109-119].

У даному випадку мова йде про ознаки, що свідчать про особливу складність кримінальної справи, які притаманні будь-якій кримінальній справі, незалежно від кваліфікації і характеру вчинених злочинів.

Другою ознакою, що свідчить про особливу складність справи, може бути, як вірно вказує А.К. Звирбуль, «необхідність провадження значної кількості слідчих дій, виконати які у встановлений законом термін один слідчий явно не в змозі» [3, с. 67].

Третьою ознакою, що свідчить про особливу складність кримінальної справи, є кваліфікація і характер заподіяного злочину. До них відносяться: кримінальні справи про так звані «замовлені» убивства, скоєні із застосуванням вогнепальної зброї й іншими загально небезпечними засобами; про бандитизм; про злочини в сфері економіки (грошових махінаціях шляхом підробки банківських чеків і кредитних карток; випуску і розповсюдженню незабезпечених цінних паперів; проведенні незаконних операцій про зняття і перерахунок за кордон великих грошових сум; про фіктивне банкрутство та ін.).

Складності виникають вже на початковій стадії формування слідчої групи при виникненні питання про суб'єктів, які мають право створювати групи слідчих.

На практиці, особливо останнім часом, створюються групи із слідчих різних відомств (прокуратури, МВС, СБУ, податкової міліції), однак у законі немає чіткої вказівки на те, хто в цьому випадку повинний винести постанову про створення слідчої групи. Тому і у літературі з цієї проблеми висловлені різні точки зору. Так, А.А. Ейсман затверджує, що право створювати об'єднані слідчі бригади може бути пріоритетом тільки прокурора, і воно повинно бути безпосередньо закріплене в законі, а не залишено як предмет «організаційного узгодження» [4, с. 62].

Григор'єв В.М, розглядаючи проблеми організації розслідування злочинів у надзвичайних умовах, виділяє чотири форми створення слідчих груп, що найчастіше зустрічаються на практиці: звичайний порядок, коли розслідуванням злочинів займаються слідчі цієї місцевості, де оголошений надзвичайний стан; створення слідчих груп із слідчих центрального апарату правоохоронних органів; залучення сил територіальних слідчих підрозділів по «аварійній» методиці; створення спеціалізованих підрозділів оперативного реагування, при цьому він не застерігає процесуальну регламентацію створення кожної з цих груп [5, с. 67-68].

Ларін А.М. вважає, що створення груп у складі слідчих різних відомств можливо за спільним наказом відповідних органів [6, с. 103] На нашу думку, наказ керівника органа не є процесуальним документом, і тому точка зору А.А. Ейсмана більш вірна.

Здавалося б, ст. 114¹ КПК України дає однозначну відповідь на питання про те, хто ж створює слідчі групи, наділяючи цим правом начальника слідчого відділу. Однак, звернувшись до п. 6-а ст. 32 КПК України, ми бачимо, що під цим терміном розуміється – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ, безпе-

ки та його заступників, які діють у межах своєї компетенції, а також податкової міліції. Начальники слідчих підрозділів органів прокуратури мають статус прокурорів. Але ст.227 КПК України не наділяє прокурора повноваженнями по створенню слідчої групи. Тому не можна погодитись з твердженням автора науково-практичного коментаря КПК України про те, що у випадку, коли розслідування справи доручається декільком слідчим, про це в ході розслідування вноситься окрема постановою прокурором, який здійснює нагляд над слідчим... Прокурор вносить постанову, якщо група формується зі слідчих прокуратури або різних відомств [7, с. 182]. Не передбачають такого повноваження і проекти нового КПК України.

Однак на практиці саме прокурори вносять постанову про створення слідчих груп, як із слідчих прокуратури, так і із слідчих різних відомств (прокуратури, МВС, СБУ, податкової міліції).

На думку автора, це положення необхідно законодавчо закріпити, доповнивши п.9 ст. 227 діючого КПК України наступними словами «доручає розслідування декільком слідчим прокуратури або декільком слідчим різних відомств, про що складає мотивовану постанову».

Питання про створення слідчо-оперативних груп у нині діючому КПК України взагалі не вирішено, хоча в практиці правоохоронних органів такий засіб взаємодії між слідчим і оперативними службами давно успішно застосовується.

Як вірно вказує О.В. Сиднеский, слідчо-оперативні групи можна розділити на наступні види: одноразові, постійно діючі, довгостроково діючі. До одноразових варто віднести: чергову СОГ (тільки під час добового чергування) і СОГ, створену для розкриття і розслідування конкретного злочину. До постійно діючих відносяться: слідчо-оперативні групи по розкриттю убивств і інших тяжких злочинів. До довгостроково діючих: спеціальні СОГ (по розкриттю економічних злочинів і злочинів минулих років).

Правовою основою створення таких слідчо-оперативних груп є положення кримінально-процесуального закону про право слідчого давати органу дізнання доручення і вказівки про провадження слідчих дій і оперативно-розшукових заходів і надавати допомогу при провадженні окремих слідчих дій (ч. 3 ст.114 КПК), а також положення Наказу МВС України № 701 від 18.10.1993 р. «Про організацію роботи органів внутрішніх справ по розкриттю злочинів» про те, що слідчий керує діями СОГ на місці події.

У юридичній літературі активно обговорюється питання про форми взаємодії слідчих з органами дізнання в ситуації, коли необхідна тривала участь оперативних співробітників у роботі по кримінальній справі. Вочевидь, що в цих випадках направлення слідчим на ім'я начальника органу дізнання безлічі доручень про провадження окремих слідчих і пошукових дій і виконання їх щораз різними оперативними працівниками не може бути визнано ефективним. Деякі автори дотримуються думки, що для надання постійної допомоги при розслідуванні справи орган дізнання повинний виділити конкретних співробітників. У деяких джерелах говориться про «прикріплення» або про «прикомандирування» до слідчого на увесь час розслідування чи на визначе-

ний період оперативних працівників. Вживаються різні терміни, однак зміст їх у даному випадку однаковий [8, с. 10].

Варто погодитися з думкою А.Я. Дубинського і Ю.І. Шостак, що «найбільш доцільною формою постійної взаємодії слідчих і оперативних працівників органів дізнання при розслідуванні конкретних злочинів видається діяльність слідчо-оперативної групи. Керівником такої групи є слідчий, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа. Це пояснюється тим, що задачі роботи групи в остаточному підсумку визначаються у необхідності всебічного, повного й об'єктивного розслідування вчиненого злочину. Зазначена форма взаємодії слідчих з органами дізнання заслужила визнання з боку практичних працівників і вчених-правознавців і одержує усе більше поширення в практиці» [9, с. 7].

Тому така форма взаємодії слідчого з оперативними службами є найбільш ефективною і повинна знайти правову регламентацію в новому КПК. Проект кримінально – процесуального кодексу (за станом на 1.03.2000 р.), підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, у ст. 215 вказує на можливість створення СОГ, однак положення статті вимагають доробки, тому що в ній не передбачені права та обов'язки членів СОГ та її керівника стосовно оперативних співробітників.

На думку автора, в законі варто передбачити перелік слідчих дій, які оперативний співробітник, що входить до складу СОГ, за вказівкою слідчого може виконувати самостійно. До таких слідчих дій, як свідчить практика, можна віднести: провадження за постановою слідчого виїмки й обшуку, оглядів предметів, місцевості і приміщень, допити свідків, а також здійснення приводу.

Ці й інші проблемні питання, зв'язані з регламентацією створення, діяльності і керування слідчими і слідчо-оперативними групами, повинні знайти своє відображення у новому Кримінально-процесуальному кодексі України. Законі України «Про статус слідчого» і відомчих нормативних актах.

Список літератури: 1. Юридичний словник. К., 1983. 2. Крикунов А.Е. Научная организация труда следователя / Под ред. Алейникова П.А. К., 1973. 3. Звирубль А.К. Организация расследования по криминальному делу бригадой следователей // Проблемы предварительного следствия. Волгоград, 1975. 4. Ейсман А.А. Проблемы процессуальной регламентации деятельности следственных бригад // Правосудие. 1991. № 1. 5. Григорьев В.М. Расследование преступлений в чрезвычайных условиях. М., 1994. 6. Ларин А.М. Расследование по криминальному делу. Планирование. Организация. М., 1970. 7. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К., 1995. 8. Володько Н., Герасун А. Координування діяльності адміністративних органів // Рад. право. 1968. №9. 9. Дубинський А.Я., Шостак Ю.И. Организация и деятельность следственно-оперативных групп. Учебн. пособие. К., 1981.

Надійшла до редколегії 30.08.2001